

Kateryna Kalytko (Ukrajina)

Spisovatelka a překladatelka, žije ve Vinnyci a Sarajevu. Autorka sedmi básnických sbírek a dvou povídkových knih – *Misterija (Mystérium, 2007)* a *Zemlja Zahublenych (Země Ztracených, 2017)*. Laureátka četných soutěží a literárních cen (Blahovist, LitAkcent roku, Kniha roku BBC). Stipendistka programu CEI Fellowship for Writers in Residence 2015. Nositelka ceny festivalu povídky Imbiero Vakarai 2016, mezinárodní ceny Vilenica Crystal 2016, Literární ceny Josepha Conrada-Korzeniowského (2017), ceny Women in Arts 2019. Její texty byly přeloženy do angličtiny, němčiny, polštiny, arménštiny, litevštiny, slovinštiny, srbštiny, italštiny a hebrejštiny. Poezie Kateryny Kalytko v sobě má sílu a intenzitu velkého eposu, její symbolická próza promlouvá ke čtenářům osobitým, doslova prvotním jazykem. Prozaické texty jako by vyrůstaly z pradávna, z dob, kdy dnes běžné formy a žánrová rozlišení ještě neexistovala a klíčovým momentem vyprávění bylo jeho morální ponaučení. Kalytko překládá z jihoslovanských jazyků a zabývá se současnou literaturou Bosny a Hercegoviny. Za své překlady byla oceněna cenou časopisu Kurjer Kryvbasu a překladatelskou cenou METAPHORA.

úryvek z románu *Polohedvábní* přeložil Miroslav Tomek

Onoho dávného pozdního července bylo ranní město silně cítit kreozotem. Těžký temný pach snoval chaotickou pavučinu mezi tramvajovými kolejemi a sloupy lamp, na jeho lepkavý pružný odpor narazil každý, kdo se pokoušel přejít třídu, zalitou olejem slunečního světla. Na protějším břehu ulice čelil kreozotu štiplavý smrad koňského potu a hnoje, pach, který se kolem nehybných a ironických kočích s jejich trpkými balenými cigaretami v kotoučích ovíjel tím pevněji, čím výš stoupalo slunce. To ale už na stromě dne dozrávaly jiné vůně. Na hotelovou terasu vycházeli ranní hosté, polití kolínskou, na ulicích se objevovaly obyvatelky letních bytů ve svých oslnivě bílých šatech, s paraplíčky, neuvěřitelně podobnými medúzám z ilustrovaného klíče, a s vlečkami fialkových či růžových aromat, čísi mohutná zpocená kuchařka táhla přes dvůr obří rozpálený samovar, který měla opřený o koleno, na stolech připravených k snídani se rozprostíraly křupavé čerstvé noviny a nad nimi se skláněly hlavy s rozšířenými nosními dírkami – každý den se vášnivě hovořilo o ultimátu, které Rakousko-Uhersko předložilo Srbsku. Nepokoj bzučel ve vzduchu jako obtížná moucha a zbavit se ho dalo jedině tak, že si člověk pospíší pryč, ukryl se před parádním životem kdesi v travou zarostlých uličkách s křivými ploty, kde se mu pod nohy vrhaly pomatené strakaté kočky a hnědé slepice a pod okny se pokaždé dalo uhodnout, že tady vaří kuřecí polévku, tady pečou piroh s telecím a tady se zase na ohni vaří a měknou ve vlastní kůži kypří kapři, jejichž průhledné kostičky se rozpustí a nenaruší již poklid sobotního dne tím, že by je snad bylo třeba vybírat z talíře. Řeka se zdaleka ozývala zápachem usazenin, nahnílé trávy a vlhkých prken, žabím koncertem, jenž nikdy neumlkal, pokašláváním několika málo motorových člunů – každý zněl po svém, každý se dal poznat – a pleskáním vesel. Spěchal, běžel dolů po schodech a pro sebe je počítal: sto osmnáct, pokud se nespletl, vždycky si ale říkal, že se nejspíš přece jen spletl. Břeh oživovaly

hlasy, lidé ve světlých letních oblecích se na pobřežních kamenech míhali jako skvrny světla. Studenti reálky, jeho starší spolužáci, veslovali, hovořili zvučně a bezstarostně, chvílemi dokonce zpívali, a jejich hlasy se nesly nad řekou, jako by chtěly všechny přesvědčit, že nic špatného se nestane. Kolik dní už chtěl přívozem chvatně přeplout na ostrov Sport a připojit se k jejich mužské výpravě, veslovat kupředu, dokud se mu dlaně nepokryjí červenými puchýři a křeč mu nezkroutí ramena, až po okraj se nechat naplnit klamným kouzlem přátelství a nevšímat si přitom úkosem vrhaných pohledů a suchého smíchu za zády. Pokaždé spěchal k řece, aby si sedl k veslu, místo toho však bezmocně usedl na placatý kámen u úpatí schodů, rukama si objímal kolena a dlouho pozoroval kvas života na vodě, dokud mu od slunce v očích nezačali poletovat bílí motýli. Kdyby někdo teď vyfotil ten záhyb řeky s lidmi kolem, jeho osamělá figurka by se v té krajině prostě rozpustila.

Osnat přicházela s výmluvnou neúctou k vedru vždy kolem poledne, s někým z Polohedvábných nebo i sama. Občas usedla vedle něj, mlčela a dýchala takřka neslyšně, a to znamenalo, že je dnes obzvláště neklidná. Nebo pomalu došla ke koupališti, dlouho se převlékala a nakonec se zjevila ve svém neslýchaném koupacím kostýmu – červeném, bez sukénky a jakýchkoliv krajek, tak odvážném, že loďky uprostřed řeky se nebezpečně nakláněly, ba dokonce i dočista ustávaly ve svém pohybu, a to přesto, že na Osnat a jejím koupání dávno nebylo nic nového; i on sám si kdysi, instinktivně jako dítě, zakryl oči dlaněmi a východu tohoto nezadržitelného světla přihlížel jen štěrbinami mezi prsty. Osnat se vrhla do vody, hned, s rozhodností, dočista bez hraných rozpaků, plavala s jistotou a spokojeně, a zelený duch božské vody se kolem ní rozstříkoval drobnými zelenými vlnkami. Jednoho odpoledne ji cosi „posedlo“, jak se často stávalo, a ona, aniž by brala na kohokoliv ohled, doplavala až na ostrov Sport, přičemž předehnala převozníkovu malou pramici. Vystoupila na břeh tak, jak byla, jako rusalka mezi omráčenými námořníky, pozdravila se s kýmsi ze známých, s někým promluvila, a on zatím na svém kameni hořel jako věchet slámy, zažehnutý slunečním paprskem skrz zvětšovací sklo, a těmi nejhoršími kletbami v duchu proklínal ji samotnou, její lehkou a radostnou neúctu k tajemstvím vlastního těla a vnuceným formalitám, i její způsob života, který jí to koneckonců umožňoval. Zpět se také vrátila plavmo – v zubech přitom držela noviny, jako pes. Vylezla si na kámen, vyždímala si těžké tmavé vlasy a odhodila je na záda – zanedlouho si je pak ostříhala, hned co začala pomáhat v nemocnici. Mokrý noviny mu mrskla pod nohy. K vodou nasáklé stránce se přilepily drobné hrudky hlíny, stébla trávy a mravenci, vyděšení tím nečekaným zemětřesením ve svém malém světě. Jejich černá tělíčka se ještě krčila mezi řádky v posledních křečích, když si přečetl, že Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku a že ruská říše vyhláší na pomoc srbskému spojenci mobilizaci. Ten den, 29. července, byla středa, jak si doteď pamatuje. Šílený den.

Ve středu tam vůbec neměl být. Nejčastěji chodil k řece v pátek po ránu a přeplněný lidskými hlasy a vyčerpaný pohledem na Osnat se vracel se až po západu slunce, aby se rovnou vrhl do stearinového poklidu jejich domu, kde matka už zapalovala sobotní svíce, doběhl do svého koutku, odděleného závěsem, a tiskl obličej do kousavého polštáře, dokud mu nepohasli bílí motýlci světla pod víčky. Matka pokaždé spínala ruce, otec nesouhlasně pokyvoval hlavou, a když byl obzvláště unavený a podrážděný, cedil navíc mezi zuby: Zureider! Pak se táhla

nekonečná a vazká chvíle vzájemného mlčení, dokud otec nepřistoupil k posteli, nevzal ho za ramena a neodvedl ke stolu, jako by byl bez sebe. Z otcova oděvu byl pokaždé cítit hustý prach, jeho šosy i kamaše byly posety drobnými stříkanci červenožluté hlíny, kdežto syn byl ještě přeplněn dechem řeky. Synovi se zdálo, že tu dochází svého naplnění odvěký zápas vody a země, řeka ho volá k sobě, ale země ho nepouští a zraňuje. A pak, když otec s tichým křupáním krájel sobotní chalu, syn si v polospánku říkal, že to on je tím chlebem a otec nožem.

* * *

Břitva se zarazila o hrbolek na krku a on se zašklebil, když si už kdoví pokolikáté bříšky prstů instinktivně ohmatával ten suvenýr od Vapňarky. Vojáci se k omdlení horkým stepním červnem probíjeli k železničnímu uzlu a drželi se každého příkopu, každého pahorku, každé pídě žitného pole. Kolem hořely domy, vesničané se rozběhli všemi směry, po vesnicích a polích bloudil opuštěný dobytek, a jeho zoufalý řev dokázaly přehlušit snad jen výbuchy šrapnelů. Bolševici dostávali další a další posily, znovu a znovu sebou škubalo otravné dalekonosné dělo, odhodlaní vojáci a námořníci manévrovali pod palbou, přískoky se pohybovali kupředu, stejně tak zoufale nezadržitelní jako kdysi říční záplavy jeho dětství, které pohlcovaly Jerusalmku a ničily křehkou idylu každodennosti. Ukrajinskou pěchotu kryly dvě baterie houfnic, které toho už měly za sebou víc než dost. Obsluha, také vyčerpaná, nabíjela děla popálenýma rukama, rozbíhala se a zaléhala, a pak jeden z dělostřelců trhl za dlouhou šňůru a vystřelil. Byl tam také, cítil v dlaních pekelně rozpálené hlavně, tahal náboje, ochraptělým hlasem křičel, aby stříleli přesněji a dávali pozor na pěchotu – proto ani nezaslechl, když to jedna obzvlášť opotřebovaná houfnice nakonec nevydržela a roztrhla se. Dva kozáky z obsluhy výbuch odhodil a zasypal hlínou. On se svalil na stranu a stihl ještě zahlédnout, jak shora padá déšť kovových střepin. V zemské nemocnici stály na podlaze kaluže krve, zkrvavené obvazy se hromadily jako hory špinavého sněhu na začátku jara, sténání se neslo vzduchem spolu s dotěrným zápachem shnilého lidského masa. Lékař z jeho posekaného těla vyzobával kov dlouho, několik dní v kuse. Řekl, že vytáhl jenom ty největší kousky, a drobné piliny, které se mu vpily do kůže, ty že tam už nejspíš zůstanou. Od té doby mu kovové kousky volně bloudily po těle a ozývaly se tu tam, tu zase jinde. Už si na ně dokonce zvykl, a když je dlouho nezaslechl, zpozorněl a dělal si starosti. Ve špitále nemohl ležet v žádné poloze, ať se převracel, jak chtěl, všechno ho bolelo. S tváří zabořenou v polštáři si vyslechl, že plukovníka Orzechovského, krajana z ukrajinského Podolí, od Vendyčan, zabili v boji zblízka šestnácti ranami bodáků. Když člověk leží na břiše, není hned poznat, jestli pláče nebo ne, a jsou-li to slzy bolesti, či spíš němeého vzteku.

Zdálo se mu teď, že se zpřetrhaly jemné nitky, které ho pojily s vnějším světem, a nechápal už, kde se berou ty čím dál strašlivější zprávy. Bylo to jako hranice, která je v temnotě neviditelná a nezjistitelná. Jako zázrakem se držel, když se tyfem nakazila dočista celá armáda, když se Ukrajinská haličská armáda svíjela v křečích a hynula na peronech vinnyckého nádraží, když choroba před jeho očima vyhubila Židovský úderný prapor takřka do posledního muže a velení muselo ty politováníhodné zbytky rozpustit. Držel se, když se vojáci, kteří už sotva pletli

nohama, rozcházeli po kvartýrech, aby tam čekali na uzdravení, smrt či posily ze zahraničí – živořící armáda však moc nepřipomínala železnou pěst, která měla rozbít tvář nepříteli. Svíral zuby a za pochodu snášel své horečky, kašel, který mu rval plíce, svá dvě zranění a strašlivou bolest, již mu působila mrtvá láska, to, že se musel navždy rozloučit s otcovským domem, i to, že si kozáci utahovali z jeho charakteristického židovského obličej, někdy dobromyslně, někdy však i ve zlém. Přecházel to všechno, leckdy neuléhal několik nocí po sobě a zanícenýma suchýma očima hleděl do prostoru před sebou. Střežil svá děla, jako by byla živá, jako by na nich spočívalo rozhodnutí, jak skončí tahle válka. Chlácholivě hladil jejich strnulé šíje, když je za mrazivé noci nakládali do ešelonů. Neváhal se spolu s vojáky zapřáhnout a táhnout je do palebného postavení, když se setnina rozptýlila po zasněžených pahorcích a dělostřelecká spřežení zůstávala vězet v závějích s trčícími oji. Hrdě se díval, jak uprostřed stepi rozšklebují k nebi své chřtány jako gigantické děti ptáka Noha, které je třeba krmit lidským masem, a plivou oheň. Nehleděl na to, že se na lafetu lije jeho vlastní krev z prostřeleného ramene a sám vytlačil houfnici z rozpáleného okopu, aby se jí nezmocnil nepřítel. V nemocnici pak za zády dlouho slyšel vzrušený šepot: ten dokáže věci, jako by sám byl ze železa! Teď ale jako by mu zoufalství zlomilo páteř. A když čísi silný hlas – svěží, odpočatý, nesmírně silný ve svém odvěkém transu, jehož zdrojem je spojení se zemí, ani hned nepoznal, že to byl jeho starý pobratim kozák, který s ironií, ale svědomitě plnil jeho rozkazy, za prkennou stěnou zapěl Jichaly čumaky z Ukrajiny..., náhle se roztřásl. Ohryzek se mu chvěl, ruku s břitvou ale stihl včas zastavit. I když, nebylo to zbytečné? Přiložil ostří ke svému tmavému odrazu v zubatém zrcadle a v zamyšlení si přejel břitvou po krku. Řízni, budeš jako ti čerství kapři z Kaličanského trhu, kterým trhovci rvou do chvějících se žaber tlusté prsty a nutí tak ty červené otvory, aby zely v červnovém slunci a ukázaly, kolik v rybách ještě zůstává života. Moc dlouho to nevydrží, pravda.

V jeho těle zvuky té písně cosi probouzí, jakýsi nepojmenovaný stesk, tak ostrý a mocný, až se všechny ty železné kousky, co v sobě nosí, ozývají bolestí, palčivým žářem, pláčou jako děti, které uprostřed noci probudila střelba. Hadu podobná břitva jen cinkne a potopí se v umyvadle s vodou. Dlaní si zakryje oči. A mladý mužský hlas neúnavně pokračuje:

Jichaly čumaky z Ukrajiny,
ta j pustly požar po dolyni...
Solovjovi ditočky pohorily...

Jako by mu na kůži kdosi nakreslil mapu, načrtl krvavou cestou, po níž vedla jeho pouť z Podolí. Nikde jinde, než tady se z povětří nerodil tak jemný stesk a nikde jinde netkal vzduch tak rozlehlé nebe – z poloviny růžové a z poloviny blankytné, šťavnatou puklinu, do níž se dva dny před úplňkem koulí tvarohová hrouda měsíce. Nebo ty červánky nad poli na prahu podzimu, před úsvitem a za soumraku – jako by duše za noci přicházely hledat těla, jež kdysi opustily. Ve skutečnosti to byla obyčejná voda, která se skrývala pod ztěžklou orosenou travou, od vlhkosti ho začínaly bolet prochládlé klouby, ale on raději dumal o duších. Nebo o dávných mrtvých, ležících pod celými vrstvami země, kteří do tohoto světa vydechovali všechno, co nestihli říct za živa. Dívej se, říkali mu pokaždé, dobře se dívej. A pamatuj. Nebylo zbytečné za tohle všechno zemřít. Ty stejnokroje, které tlejí na našich kostech, jsou toho

svědky.

Uvažoval, jestli oni všichni, ty dnešní, dosud živé, zmatené, zatrpklé a teď už lhostejné zbytky armády, budou dál žít ve svých stejnokrojích, ať už to s tím životem dopadne jakkoliv. Kéž by se nedopustili zrady, neshodili je ze znavených těl. Samozřejmě, lže sám sobě, lže si, protože to tak je snazší. Ze stejnokrojů postupně zmizí odznaky hodností, sukno se obnosí, vybledne, napojí ho dým z uhlí a zápach připálené kaše připravované na žluklém sádle, přesto však zůstanou, ty blůzy a pláště na nich zůstanou ještě dlouhé roky, jako obal semene, jehož úkolem je zapustit v hlíně výhonek. Nakonec nebudou mít na výběr – budou se k ní tisknout a zapouštět výhonky, svou minulost si ale ponesou provždy s sebou, jako si ji nese mladý jemný výhonek, který do vzduchu ztěžka pozvedá poloviny puklého osemení, z něhož vzešel. Jen padnout do své země. Do té, kterou si vybral místo všech těch matrik a charakteristik, které by mohly dokázat, že je tu cizincem.

Teď, když bylo letní vedro stále nesnesitelnější, když od železničních pražců stoupal těžký kreozotový zápach, a jeho vlastní blůzu od rána do večera pokrývala tlustá vrstva silničního prachu, přivíral chvílemi oči – ne moc silně, jen tolik, aby mu mezi víčky procházel tenoučký pruh světla – a představoval si něco docela jiného než tu nekonečnou nepokojnou cestu. Così, čím se alespoň mohl pokusit být, ať už zcela nebo zčásti, na tom nesejde. Na sobě dlouhý černý kaftan, čepici z vroubkované látky, vyrudlé na podolském slunci, hustý plnovous, který nikdy neměl, a nahrbená útlá postava, zdálky podobná vyhořelé zápalce, v temnotě modlitebny. Na tuto vidinu navazovalo ještě cosi vzdáleného, stěží představitelného: přísný otcův pohled, mouka v matčiných rukách, křehké tiché světlo Dne smíření, slepice a kohout, připravené matkou k obřadu kaparot, víření zrníček prachu v posledním slunečním paprsku v synagóze – otec kupoval sváteční místa pokaždé pod tím paprskem, jako by měl nějakou úmluvu se sluncem; šedovousý muž, který usilovně nadouval líce a troubil do šofaru, a skrčené, skoro poletavé hejno chalup v zapadlé uličce, chalup, jež čekaly na ozvěnu toho zvuku a byly připraveny vzlétnout jako ptáci, aby pak až do rána neklidně kroužily ve vzduchu nad Jerusalymkou a mávaly dveřmi a okenicemi jako křídly.

Blaky se vlekly jako poplašené housenky a v zakouřeném nádražní temnotě poslepu vrážely do vodních pump. Měl se z nich vyklubat a roztáhnout křídla noční motýl svobody, pořád si ale dával nebezpečně na čas. Naslouchal však skřípění kol na kolejích – nejdřív ze sebe zuřivě vykašlával železné piliny zoufalství a pak se uklidnil, občas dokonce i usnul bez nepatřičných myšlenek. Dokud trvá ten ruch, nic ještě není ztraceno, pomyslel si náhle s odhodláním, a na ústech mu uprostřed hluboké noci zatřepala křídly tichá babočka úsměvu. A po ránu, dřív, než si hodil na ramena ručník, nalil do umyvadla vodu a ze šuplíku vytáhl břitvu s kostěnou rukojetí, si často představoval, jak jednoho dalekého pátečního večera, uprostřed hlubokého léta, schází k Bohu. Snaží se vykračovat si důstojně, jak se patří na jinocha jeho věku a postavení, ale když u břehu domy řidnou a do tváře mu naráží pružný vítr, který se vteřinu předtím ještě dotýkal nazelenalé vody, nevydrží a běží k řece ze všech sil, až se mu za patami práší, a čepici si přidržuje někde na zátylku. Žádná z řek, u nichž později pobýval, tak nevoněla. Řeky se svými vůněmi vůbec ohromně liší, ač jsou si třeba na první pohled velmi podobné. Třeba takové jarní záplavy – podolské, jižní, a ty, co jsou dál na západ. Různě ti voní prsty kovem, když dlouho

jezdíš ukazovátkem jad podél řádků Tóry nebo když seškrabuješ vločky rzi ze starého klíče, kterým už nikdy nic neodemkneš, klíče, který si necháváš jen kvůli hořkým vzpomínkám. Nebo zvířecí krev, která stékala z masa, šochety hustě a dovedně nasoleného, přímo na zem Kaličanského trhu, odtékala ze šchity tvrdohlavými čůrky, kličkovala lidem pod nohama – ta voněla docela jinak než ta krev, kterou teď vidí skoro každý den. Lidská krev voní úplně jinak.